

Влођимјез Пажњевски КОФЕР

Увек у то време поред пролази излуђујући ритам ногу, журно, опсесивно лупкање цицела с високим потпетицама, затегнутост чипканих брусхалтера који у сваком тренутку прете да изазову катастрофу, онај непрестани дефиле тријумфалне женствености, крај које идемо погурени, спремни да на сваки миг притрчимо, у мазохистичком очекивању омалаважавајућег геста, њене овог лета тако лепе округлости, која у руци држи кармин и у краткотрајним одразима трепће вештачким трепавицама. Тачно у три улицама града с посла се враћају ташне од свињске коже, излизаних ивица, акценташне, церехи сребрне зубе сјајних брава, у којима обичавамо да носимо наш свакодневни живот: некакве мрвице од дувана, прожете мирисом ужине, мирис пергамент папира, кисели мирис хлеба, сву кожну ужегност приземности обичног дана, који нас мимоилази у прелету на улазним вратима, улазе у лифт и њиме прелазе одређени спрат.

Повремено, када их жена, сажаливши се над њиховим падом, брише фланелском крпом, на тренутак повраћају свој сјај, с дршкама окренутим на доле, с отвореним преградама, откривајући интимну унутрашњост стидљиво скривану испод оне мрке и жуте једноликости. Они се стиде мрља од мастила и благе похабаности платна, као да их је неко ухватио у нечем крајње ружном. Очишћени, проносе своју озбиљност, непрестано је надокнађујући гримасом, што чини да нико од нас не може да оспори њихов значај, њихову сложену мисију, која свакодневно врше, пре седам сати пакујући унутра наш живот и носећи га на прегуне станице. Све људскији у свом кожном битисању, након неколико година изграђујући своју личност, али могу имати и своје хирове и рђава расположења, о чему нам дају до знања, отварајући злобно своје браве, муњевито померајући резе или измичући из руку. Док спавамо заточени спаваћим колима која нас одвозе у стране градове, на ухо нам шапућу баналне приче, које нас успављују. У том граду једини реални живот имају наше акценташне, које свакодневно ујутру силазе с полица и чекају нас у претсобљу, спремне да извршавају своје обавезе. На послу често нам налазе изгубљено налив перо, пружају пакетич с ужином, додају шећер и јефтин синдикални чај, свакога часа спремне да стану пред напознати суд случајности, који заседа у празној дворани, а ми стиснути између двадесет четири сата који на нас мотре, притиснути монотоним гласом оптужбе, полагамо у њих једину наду. У замену за ту псећу верности одујужемо им се незахвалношћу и док пролазим крај старе градске депоније тамо бачене старе акценташне и уништене ташне, са зарђалим оковима (као људи у старачним домовима који очекују писмо од сина), буде у мени неизрециву тугу. Тада осећам готово физичко пулсирање пролазности. Када помислим колико година на свакодневно пратиле нечији живот, колико су ствари чувале и сређивале, а данас крајње непотребне, издате од власника, осуђене на лагано умирање, на сунцу и киши, хуте помирене са судбином.

Желећи поближе да разумем ту хутљиву трагедију, ту неисказиву тајну постојања, одлазио сам на мали трг у близини дирекције градских трамваја где је једном месечно вршена лицитација пронађених ствари и у складу с коначном пресудом чиновника, осећао онај све продорнији плач, ону носталгију, ону тугу акценташни, ташни и малих путних кофера, који су после једногодишњег карантина, сабијени у тесној и мрачној просторији Бироа за нађене ствари излазили на светлост дана, у тренутку када се решавала њихова судбина. Нека од тих празничних, конференцијских или свакодневних животних сапутница, доспела у сасвим туђе руке, затварала је своје резе, не хотећи чак у тако драматичном моменту да изда свог претходног власника, или предосећајући своју судбину, властитим невидљивим рукама целпала готово нову поставу, да би остала верна ономе ко ју је онако немарно током дугог ноћног путовања бацно у чељусти судбине. Још су тужније од тих изгубљених ташни изгледали кофери из гардеробе главне железничке станице, по које се нико није јављао и сада су пред равнодушном комисијом откривали своје паковање, тајне у мрким правоугаоницима, некакве пругасте пиджаме, у којима већ три месеца нико није спавао, ружичасте деће лутке, прибор за бријање, јефтине књиге, читаве збирке материјалних доказа који те кофере остављене на станици повезују са животом. Стари железничар је полугласно

причао да су неки власници тих кофера умрли од инфаркта и да се због тога нико по њих није јавио. Није ништа чудно што њихова цена никада није била виша од сто злата; постојала је древна предрасуда која је гласила: кофер који није подигнут из железничке гардеробе доноси несрећу, према томе коме је било до ризика, до играња са судбином, са случајем, с неким непознатим, који нас вреба у неком мрачном сојаку непознатог града, са готским торњевима који штрче у небо.

У тој тужној сцени пре очима сам имао дедин стари кофер, у коме је једнога дана на малу железничку станицу донео своју младост; до данас савршено памтим мирис тог кофера купљеног у петроградској робној кући пре првог светског рата, када се, како је говорио старац, свет мање више кретао својих усталеним колосеком.

- Ово је финска кожа - рекао је - може издржати многе епохе и бежаније - након чега је преда мном отварао све тајне претинце и преграде.

На самом дну кофера налазило се мало тајно место, с врећицом од црног сомота, која је некада давно коришћена за преношење златног песка. У време дедине младости закон је кажњавао трговину с њим и током изненадних претреса полиција је у пртљагу тражила те мале плишане врећице. Тај песак је многим донео несрећу, јер су се догађале преваре, на пример у Одеси продавани су месингани опилци, имитација злата, те су се такве трансакције често завршавале пуцњевима из револвера у некаквом пустом хотелу, када је несрећни купац изненада откривао да је жртва преваре. После се о њему шапутало да је умро од пешчане болести, али су сви знали о чему се ради.

- Има тренутака - рекао је старац, лаштећи кожу од пре два сватска рата - да за сат времена мораш спаковати у кофер део дотадашњи живот - након чега се, разгледајући кофер са свих страна, присећао црта и трагова, које је кожа сачувала, и који су само њему били разумљиви. - Овај црвени подлив је мрља од розе шампањца. Њиме сам исфлекао кофер, отварајући чеп на другом путовању у Тулу, а овде је огреботина од фијакера. Возио сам се тада у Малу италијанску, а крај дршке остала је успомена на дезинфекцију, кроз коју смо проишли на станици Столци.

До данас у носдрвама осећам мирис старог петроградског кофера. Све његове fine и вулгарне мирисе, у којима се лако налазе испарења станичних чекаоница, киселкасти задах заборављених гардероба, у којима је стрпљиво чекао власников повратак. Препознајем благи мирис шампањца и многих цигара попушених у близини. Петроградски кофер мирише сасвим другачије него предатни лавовски или варшавски саквојажи и нико прецизније од мене није улови те суптилне разлике, једине трагове далеких путовања с преседањима и дугим чекањима на станицама. Из тих далеких мириса, из тих мириса и воњева успевам непогрешиво да читам људске судбине, судбине улица, радњи, у којима никада нисам био и то чудесно умеће, моја приватна магија откривања тог невидљивог голим оком, што се само може наслутити и домислити управо и у томе се састоји.

Једном годишње у време равнодневног деда је извлачио стари петроградски кофер и спремао се за путовање, које никада није остваривао. Једнога дана зауставио је такси испред куће и затражио да га одвезе на главну железничку станицу десет минута пре доласка експресног воза, али није имао храбрости да приђе каси и прекорачи зачарану границу бекства, баба наставши на креденцу лаконско писмо, у коме је старац објашњавао разлоге наглог одласка на пут, седала је и бацала на хеклање, по свој прилици навикнута на блага чудаштва. Увече, последњим трамвајем враћао се, идући са станице деловао је крајње помирен са судбином, све до идуће године, када је наступило оно несигурно и необично време.

- То је зато - оправдавала га је бака - што је у младости као трговац путовао по целој Русији и није могао да се везује ни за једно место.

Кроз моје детињство провлачио се мотив тог отрцаног кофера и наглог одласка, који се у нашој кући редовно понављао, дискретно је звонио на старим улазним вратима, пожуривао деду да спакује најпотребније ствари, у чему сам му понекад помагао. Док је он у међувремену стајао испред огледала у кошуљи с уштриканим манжетима и закопчавао дугмад о корњачевине марке "Јалта".

- Изађи на улицу и нађи такси - говорио је и узбуђено ходао по предњој соби, одакле се пружао необичан поглед на Бидгоском улици, утонулом у старо дрвје и парк који се насланао на њу, по коме се ширио влажан мирис с надвисланих водоплавних терена. Када бих зауставио аутомобил, брзо би стрчао степенницама, не рекавши чак ни *вдовљењак*, тражио да га вози на главну железничку станицу, сваког часа погледајући на сат.

Призор са старим кофером у мени уме да изазове давне слике, а из мириса кожных ташни и пластичних акценташни, које свакодневно журе на посао, мувају по железничким станицама, где студирају редове војске и враћају с посла, успевам да репродукујем људске судбине ношене унутра. Старе ташне правника у скровиштима чувају трули мирис судских аката и архивских фасцикли, док инжењерске исфлекане тушем, шуште јесење техничким индигом, чувајући мирис свеже заострених оловака. Акценташне чиновника миришу на куван чај. У спреси с мирисом арапске гуме или оштрим мирисом биљног лепила, које ноћу у приручним архивама грицкају мишеви. Често се у таквим акценташнама налазе залутале сјајнице полунагрижене рђом, или улељени правоугаоник мапе, који су испали од удараца песницом, населивши се трајно у ташни, лутајући слободно између папира и брижно увијеног доручка. Сасвим другачије мирише кожане ташне официра и оних који рапортирају окачене о раме, које са собом доносе пуно влажног мириса штапских мапа и шумске влаге касарног јукта и дима оружја из кога се свеже пучало. Најкраћкотрајнији се чини мирис ученичких торби, у којим сјесени доминира сировост свеже сакупљених кестења и ферментираних лишћа, као и необичан мирис перница исфлеканих мастилом и мраморасте хартије за повезивање књига. Понекад то се меша с мирисом путне торбе, која стрпљиво чека на препуном перону, на коме тајанствени глас жене наводи имена градова, као да цитира фрагменте из Библије, увек ме је чудно аптос у гласу онога који објављује долазак и одлазак возова, чинећи да се људи који чекају на станици и седећи на клупама налазе на сасвим другим местима; иако међу нама су већ разговарали с извесног растојања, исписаног на белим таблицама.

- Овај град мирише на чекаоницу - говорио је у таквим случајевима деда, извлачећи из ормара стари петроградски кофер.

У његовим избледелим очима запазио сам ирационалну станичну журбу, а наоколо осећао чађ, брзо охлађену пару и бигос*, који је у станичној бифеу смиривао (чекање, а можда и глад). Када сам затварао очи, видео сам како из тунела излазе кофери, путне торбе, стари предратни саквојажи, мреже, несесери и обичне торбе које се враћају кући из куповине, сву ту променљиву материју града, која је у околини железничких станица нагло губила идентитет, као да су људи, који су излазили из мрачног тунела директно на простран трг, нагло заборављали властита имена и презиме и стојећи у реду пред касама за куповину карата били само гомила пртљага која креће на путовање, непогрешиво вођена некаким туђим станицама, гурана нејасном чежњом, а можда само снажном жељом за налажењем негде другде.

- Читав мој живот испуњен је коферима, некаким краткотрајним кишима, фијакерима и станицама - говорио је деда, гледајући кроз прозору у сужавајућу празнину Клоновичеве улице, с малом крчком на углу: уби на часак, остави тугу у гардероби, нека те сачека до идуће суботе. Почетком месеца исплате су у њу доводиле власнике, позивајући услужно за сто, шапућући нешто старом келнеру, док не би послужило пола гунгуле и те ужасно тужне суботе не би светлцуно сребром харинге, док јој не би дао да носталгију замеји не превине сланим краставчићима, увече, прекрстивши ногу преко ноге, за сточиће је седао касни септембарски час, подсећајући нас, позивајући да се због затварања окренемо. СА свих страна те крме на углу, на мене и на многе као ја, и пре и после мене, димиле, рибљим очима гледале чашаве зидне лампе, чаше светлцуале крај бара, као светла пролазности, у витрини се смешкали филети бакалара, а штапићи сира те вечери подсећали на коцкице за игру на живот и смрт, те ноћи док је деда нешто у сну викао, а крај његовог кревета стајао петроградски кофер, у коме се налазила плишана врећица за преносење златног песка.

Кофери и путне торбе одиграли су значајну улогу у животу моје уврнуте породице, која је живела у разним земљама, које је требало напуштати у најнеповољнијим околностима, тако рећи у последњем часу, бежећи на препуне станице, где се на брзину спакован живот мешао с гомилом, осећајући нагло своју привременост.

- Када сам био богат - рекао је деда - неочекивано ме се сетила историја, та узнемирујућа лепа, не најбоље репутације дама, која је војницима, док су одлазили на фронт, махала марамицом. Последњи пут сам је срео на кеју Фонтанке, како пијана пуца из пиштоља. Много година касније улазила је у задимљене барове и скидајући крзнени шал говорила да би ту нешто ваљало урадити, наставак знаш из *Удбеника*.

Наши дуги разговори поседовали су необичне чари, одзивали су давно избледеле слике, атмосферу и боје давних тренутака. Стари петроградски кофер био је позиван за сведока, напогрешиво вршио ту улогу, ћутећи у најодговорнијим тренуцима. Питан за персоналије одговарао је једносложним речима. Њен лични опис није се слагао са стварношћу и та недопуштена непажња, тај најсвежији знак нереда, чудили су избрисане сребрне монограме, прикачене споља. Људи које сам мимоилазио на улицама имали су лица путника воза који касни три сата, у сваком од њих препознавао сам некакав тајанствени делић мога деде, који је увек држао испод руке спаковани кофер, спреман за далак пут. Он се увек завршавао на главној железничкој станици, где је тугњава возова на краја, средња и дука растојања ударала у осетљиву мембрану Висле, проверавала симетрију уских улицица, нестајући коначно на пространом тргу с готском већницом.

- После две недеље путовања трансибирском железницом - каже деда - да бих убио време писао сам себи дугачка писма, која никада нисам слао, иако сам о избору одговарајућег придева понекад размишљао целих пола сата. Неки су путовали том трасом само да би имали времена за размишљање о себи. Нажалост у нашој пролазној земљи нема тако дугачких траса - додао је, жалећи за напуштеним просторима; био је то неки нови тон у његовим чежњама.

Из ових давних времена остала му је безбедна манија - сакупљање возних редова. Отварао их је често на столу, сатима студирао, мрмљајући нешто себи у браду о преседањима. Био је по свој прилици једини човек који је могао напамет изрецитовати у колико сати из Варшаве полази јутарњи воз за Беч у летњој сезони 1912. године, а такође да каже везе возова из Туле за Одесу и Крим, после промене возног реда децембра 1913. обузет оти необичном манијом умео је извечери да се одушава на железничку станицу и да из витрина извади огромне чаршаве долазака и одлазака, одштампане црним и црвеним сатима, након чега је плен доносио кући, а тријумфалним изразом лица човека спремног за пут. Једном, спремајући се на станицу са старим кожном кофером, у новчаник је ставио свежањ црвено-зелених царских рубаља, за које је на каси везе да купи карту за Лођ.

- Извините - рекао је благајници, схвативши да су то хартије без вредности - али, измешао сам епохе. - У мојим годинама то се сваком може догодити.

Последњих месеци уочи смрти чешиће је пишао на главну железничку станицу, постало је јасно да је његова опсесија достигла некаку опасну кулминацију, која захтева растеређење и епилог. Неколико дана после погребња у скровишту за преносење златног песка пронашли смо писмо зеленкасте боје, у коме каже да хоће да умре напутовању - у атмосфери журбе, када сам поприма облик дежурног кретања и када ју је тешко приметити. Тако је његово безбедно чудаштво било обавијено дивном тајном. - Умро је на станици уочи одласка познањског експреса - причала је касније бака, а мени се чини да у тренутку док пишем ове речи његова душа, носећи у руци стари петроградски кофер, седа у брзи воз, који полази за Варшаву, чак видим његову фигуру како стоји на отвореном прозору и с марамицом у руци опраштајући се маше.

С пољског превела Бисерка Рајчић

Владимир Пажњевски, песник, есејиста и прозаик рођен је 1942. године. Завршио је полонистику у Торуну. Дугогодишњи сарадник варшавског часописа *Творчости* (Дело) и *Нове књиге*. По тематици и начину писања типичан је представник тзв. галицијске књижевности, односно близак Шуцу, Кушњевичу, Одојевском, Бучковском, Стријковском, Хлуку, Винценцу, а такође средно-европској књижевности. Дебитовао као песник. Објавио следеће песничке збирке: *У последњем тренутку* (1973), *Стихови за нестале без трага* (1975), *Молим вас разиђите се* (1983). Објавио је и два романа: *Крајњи дан* (1983) и *Копирани задатак по сећању* (1988), за који је добио награду Фонда културе и Бијелана стваралаштва за децу у Познању. Објавио је и књигу прича *Чисто лудило* (1984), сматра се једним од најзначајнијих есејиста. Објавио је следеће књиге есеја: *Животи и друга занимања* (1982), *Грамајика распршености* (1995) и *Дејоритација врша* (1996).